

A CSALÁDI GAZDASÁG

Bobvos Pál

c. egyetemi tanár

Szegedi Tudományegyetem

1. Általános jellemzők

A családi gazdaságok aktív szerepet játszanak a vidéki területek gazdasági életében, megőrzik a kulturális örökséget és a vidéki életformát, élénkítik a vidéki területek közösségi életét, értékes termékeket hoznak létre, fenntartható módon bánnak a természeti erőforrásokkal és gátjai lehetnek annak, hogy a földtulajdon kevés kézben koncentrálódjon.¹

A családi gazdaságok a családi vállalkozások egyik speciális típusát képezik.² A családi vállalkozásokra jellemző tipikus kihívásokon túlmenően a családi gazdaságoknak a vidéki területek sajátos problémáival is meg kell küzdeniük. A családi gazdaságokra épülő mezőgazdasági termelést a sokoldalúság és decentralizáltság jellemzi, ez biztosítja a piaci versenyt.

A családi gazdaságok fő ismérve, hogy a vállalkozást tovább kívánják adni a következő nemzedéknek, ennek szükségszerű eleme a hosszú távú szemlélet, elengedhetetlen feltétele pedig az, hogy ezek a vállalkozások a nyereségből minél többet fordítsanak arra, hogy stabil, innovatív és saját tőkén alapuló gazdálkodást építsenek fel.

Ahhoz, hogy a családi jellegű mezőgazdasági gazdálkodás életképes alternatívájaként szolgálhasson az ipari jellegű mezőgazdaságnak és az ennek megnyilvánulásaként jelentkező földszerzésnek, a mindenkori kormányoknak ezt segítő intézkedéseket kell hozni a családi gazdaságok védelme érdekében.³

Az uniós és nemzeti szintű szakpolitikai intézkedések hozzájárulhatnak ahhoz, hogy életképessé tegyék a családi gazdálkodást. Az utóbbi időszakban – részben a kormányzati

¹ A rendszerváltás időszakában a tulajdoni viszonyok átalakítását célzó törvények, és a hatályos földforgalmi szabályozás következtében Magyarországon mintegy 8 609 364 hektár nagyságú külterületi földrészlet megközelítőleg 3 948 628 darab önálló helyrajzi számú földrészletre oszlik meg, amelyek átlagos területmérete 2,2 hektár nagyságú. A földhasználat alapján kialakult birtokstruktúrát a nagyszámú, és az életképesség alsó küszöbét alig elérő kisgazdaságok nagy száma, a kevés számú nagybirtok, az ehhez képest nem számottevő, de növekvő középüzemek jellemzik. Magyarországon a 100 hektár feletti gazdaságok a gazdasági szervezeteknek a 0,8%-át képezik, az általuk használt földterület a mezőgazdasági területnek a 67,4 százaléka. Az EU-15-ök esetében az előbbieket sorrendjében ugyanezek az arányok hozzávetőlegesen 3 és 40 százalék között mozognak.

² Európai Unió belülről nincs általánosan elfogadott definíciója a családi gazdaságnak, az EU konzultatív szerve, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottsága javaslata szerint egy mezőgazdasági üzemnek a következő tulajdonságokkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy családi gazdaságnak számítson:

- az üzem érintő döntéseket a családtagok hozzák,
- a gazdaságban a munka lényegi részét családtagok végzik,
- a birtok és a tőke legnagyobb része is a család vagy egy helyi közösség tulajdonában van,
- az üzem működtetésének az ellenőrzése is a család kezében van,
- a gazdaságot a családon belül generációról generációra adják tovább.
- a család a gazdasághoz tartozó saját földterületen és telken vagy annak közelében él.

³ Ez az álláspont „Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye Földszerzésről – figyelmeztetés Európának és közelgő veszély a családi gazdaságokra” (2015/C 242/03) című előterjesztésben szerepel.

politika hatására, részben a földpiac átrendeződése miatt, részben a társas vállalkozások megváltozott földlekkötési megfontolásai miatt – a magyar fölhasználati rendszerben kedvező folyamatok indultak el: a társas vállalkozások földbirtoka enyhén csökken, míg a családi gazdaságok és egyéni gazdaságok földlekkötése növekvő tendenciát mutat.⁴

A friss statisztikai adatok szerint 2016-ban 9 ezer gazdasági szervezet, valamint 416 ezer egyéni gazdaság folytatott mezőgazdasági tevékenységet. Az új földtörvénynek,⁵ továbbá a területalapú támogatásoknak köszönhetően, a 2013-2016 közötti három év alatt, az egyéni gazdálkodók által használt terület átlagos nagysága több mint harmadával emelkedett, megközelítve a 7,6 hektárt, ugyanezen időszak alatt a gazdasági szervezetek átlagos mezőgazdasági területe 310-ről 253 hektárra csökkent.⁶

2. A családi gazdaság alapegységei: mezőgazdasági termelő és a mezőgazdasági üzem az Unió jogban

A mezőgazdasági termelő olyan természetes vagy jogi személy, illetve természetes vagy jogi személyek csoportja – tekintet nélkül az ilyen csoport vagy tagjainak nemzeti jog szerinti jogállására – akinek, illetve amelynek a gazdasága a közösség területén található és aki, illetve amely mezőgazdasági tevékenységet folytat.

A fenti fogalom meghatározásból ered, hogy mezőgazdasági termelő alatt mindenkit érteni lehet, aki a közösség területén mezőgazdasági tevékenységet végez, függetlenül attól, hogy az adott tagállam joga szerint az említett személy vagy csoport milyen jogállású.⁷

Az Európai Unió Közös Agrárpolitikájának keretén belül, a mezőgazdasági üzem fogalmát az 1307/2013/EU rendelet 4. cikke a következő módon határozza meg: „egy adott mezőgazdasági termelő által kezelt és egyazon tagállam területén található, mezőgazdasági tevékenységekre használt egységek összessége.”⁸

A Tanács egy korábbi rendelete az uniós mezőgazdasági felmérések és adatfelvételekkel összefüggésben határozta meg a mezőgazdasági üzem fogalmát, e szerint az üzem olyan műszakilag-gazdaságilag önálló egység, amely egységes irányítás alatt áll és mezőgazdasági termékeket állít elő. Az üzem más, kiegészítő (nem mezőgazdasági) termékeket is előállíthat, illetve ilyen szolgáltatásokat is nyújthat.⁹

A két rendelet együttes értelmezése szerint a mezőgazdasági üzem jellemzői a következők:

- műszakilag-gazdaságilag önálló szervezeti egység (erre általában a munkaerő és a termelő-eszközök – gépek, épületek, föld stb. – együttes használata utal), amely
- egy adott ország területén,

⁴ Lásd: A mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény *általános indokolását*.

⁵ 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról (a továbbiakban: Fftv.).

⁶ „Agrárrium 2016” címmel gazdaságszerkezeti összeírást hajtott végre 2016 nyarán a Központi Statisztikai Hivatal. A felmérés eredményeiből kirajzolódik, milyen változások következtek be a mezőgazdaság szerkezetében a 2013-as összeírás óta.

⁷ SZILÁGYI János Ede: *Változások az agrárjog elméletében?* címmel megjelent cikkében a mezőgazdasági termelővel szemben támasztott követelmény három sajátosságát a szakismeretben, a helyben lakásban és az élethivatásszerűségben jelöli meg. Miskolci Jogi Szemle 11. évfolyam, 2016, 1. szám 38-39.

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 1307/2013/EU Rendelete I.Cím (1) bek. b.) pont

⁹ A Tanács 2009. november 30-i 1217/2009/EK rendelete 2. cikk szerint „üzem”: az uniós mezőgazdasági felmérések és adatfelvételek összefüggésében szokásos értelmezés szerinti mezőgazdasági gazdálkodási egység.

- azonos irányítás alatt áll és
- mezőgazdasági tevékenységet folytat.¹⁰

A mezőgazdasági adatszolgáltatásról szóló 385/2012/EU bizottsági végrehajtási rendelet a mezőgazdasági üzemek négy formáját különbözteti meg. A négy típus legkisebb egysége a családi gazdaság, amelynek legfontosabb jellemzője, hogy a mezőgazdasági üzem számára a munkaerőt és a tőkét a gazdálkodó, valamint családja biztosítja, és ők a gazdasági tevékenység hasznélvezői.¹¹

3. A családi gazdaság szabályozása a magyar jogban

A termőföldről szóló 1994. évi LV. törvényt felváltó 2013. évi földforgalmi törvény¹² szakít a földszerzési korlátozásoknak a személyekre szabott szabályozási módjával, helyette a földforgalom szabályaival a földet megművelni kész és képes mezőgazdasági gazdálkodók földellátását kívánja biztosítani és szabályozni.

Ennek keretében a törvény főszabályként a mezőgazdasági termelést folytató személyeknek, a földműveseknek a tulajdonjog és használati jog szerzését teszi lehetővé.

A földműves, mint a földművelési tevékenységet professzionálisan végző, és erre tekintettel a földszerzés fókuszába állított személy kritériumrendszere öt feltételből áll össze:

- a) természetes személy magyar állampolgár vagy tagállami állampolgár,
- b) Magyarországon nyilvántartásba vételre került,
- c) a törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott mezőgazdasági vagy erdészeti szakirányú képzettséggel rendelkezik vagy ennek hiányában igazoltan legalább három éve mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve kiegészítő tevékenységet folytat,
- d) tevékenységét saját nevében és saját kockázatára folyamatosan Magyarországon végzi,
- e) tevékenységéből árbevétele származott.¹³

A földműves családi gazdálkodó a törvényben meghatározott módon létrehozhatja a családi gazdaságot, azaz az uniós szabályok által is gazdálkodó egységnek tekintett mezőgazdasági üzemet. Ennek megfelelően a földforgalmi törvény családi gazdaság alatt

¹⁰ Erről bővebben Miko Zoltán: *Új agrárjogi alapfogalmak: a mezőgazdasági termelő, a mezőgazdasági üzem.* Gazdaság és Jog 2004. 12. szám, 21-24.

¹¹ A Bizottság 385/2012/EU végrehajtási rendelete (2012. április 30.) a családi gazdaság mellett üzem formaként nevesíti:

- a társulást: amelynek jellemzője, hogy a mezőgazdasági üzem számára a termelési tényezőket több tag biztosítja, akik közül legalább néhányan fizetetlen munkaerőként vesznek részt a gazdaságban végzett munkában. A bevétel a társulást illeti,
- a nyereségérdekelt társaságot: itt a bevétel a részvényesek osztalékának/nyereségének megfizetésére szolgál. A mezőgazdasági üzem a társaság tulajdonában van és
- a nem nyereségérdekelt társaság: a bevétel elsősorban foglalkoztatás fenntartását vagy hasonló társadalmi célokat szolgál. A mezőgazdasági üzem a társaság tulajdonában van.

¹² 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról (a továbbiakban: Fftv.).

¹³ Fftv. 5.§ részletes indokolás.

a mezőgazdasági igazgatási szervnél családi gazdaságként nyilvántartásba vett mezőgazdasági üzemet érti.¹⁴

Az ismertetett fogalom szerint a mezőgazdasági üzem részben szervezeti, részben gazdálkodási alapegység, amely pénzjövedelem szerzése céljából működteti a rendelkezésre bocsátott mezőgazdasági termelési tényezőket.¹⁵

Szervezeti alapegység alatt a közgazdaságtan azt a legkisebb dolgozói együttest érti, amely egy ember koordináló és irányító tevékenysége mellett munkát végez. Ebből következik, hogy a mezőgazdasági üzemnek kritériuma, hogy abban legalább kettő ember végezzen munkát.

A gazdálkodási alapegység kifejezés azt jelenti, hogy a mezőgazdasági üzem:

- a) a gazdaság többi szereplőitől elkülönülten gazdálkodik,
- b) ugyanakkor a piac révén kapcsolódik a többi szereplőhöz,
- c) közben pénzjövedelem szerzésre törekszik.

4. A családi gazdaságot létrehozó szerződés

A családi gazdaság a gazdálkodó család tagjai között létrejött magánjogi szerződés, melyben vagyoni, elszámolási viszonyukat szabályozzák. A családi gazdaságot létrehozó szerződés alapvetően polgári jogi szerződés, azaz vonatkoznak rá a Ptk. kötelmi jogi szabályai. E szerződéstípus – ellentétben a többi kontraktussal, pl. az adásvétellel vagy a vállalkozással – nem az érdekelt felek közötti szembenálláson alapul, hanem a gazdasági források és eszközök tartós egyesítésén egy közös gazdasági cél elérése érdekében.

A családi gazdaság vagyoni viszonyai szabályozásának elsődleges forrása maga a szerződés.

A szerződés fő szabálya a diszpozitivitás, a családi gazdaságra vonatkozó jogszabályok csak szerződéspótló jelleggel bírnak.

A családi gazdaságot létrehozó szerződéshez személyi és vagyoni joghatások fűződnek, ám a vagyoni joghatások nem családjogiak, azok a polgári jog területére tartoznak. A szerződés arra kötelezi a feleket, hogy a közös cél megvalósításában, szerződésszerű módon közreműködjenek.

Mint azt fentebb kifejtettük: a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg, azonban kötelező rendelkezniük:

- a) a felek tulajdonában és a használatában lévő termőföldterületnek és az annak megműveléséhez szükséges vagyontárgyaknak legalább öt évre a családi gazdálkodó részére történő átadásáról,
- b) a személyes közreműködés formájáról és a teljes foglalkoztatású családtag személyéről,
- c) azokról a mezőgazdasági és kiegészítő tevékenységekről, amelyet folytatni kívánnak,
- d) a családi gazdaság nyilvántartásba vételét megelőzően gazdálkodásuk folytatása érdekében vállalt kötelezettségek és megszerzett jogok családi gazdaság keretein belül történő továbbvitelének módjáról.¹⁶

¹⁴ Fftv. 5.§ 4. pont.

¹⁵ KURUCZ Mihály: *Gondolatok egy üzemszabályozási törvény indoklásáról*. Gazdálkodás 56. évf. 2. szám 118-120.

¹⁶ A családi gazdaságok létrehozásáról, nyilvántartásba vételéről, működtetéséről, valamint kiemelt támogatá-

A szerződés létrejöttének feltétele az írásbeliség. A szerződés az egyszerű okiratra vonatkozó szabályok szerint is létrehozható, nem szükséges közokirati formába önteni, vagy ellenjegyezni. Ugyanakkor a szerződést kizárólag elektronikus aláírást felhasználva, illetve elektronikusan aláírt elektronikus dokumentumba foglaltan nem lehet elkészíteni.

A szerződéses vagyonegyesítés a rendelkezésre bocsátott vagyon egységes kezelése és a közös használata érdekében történik. A rendelkezésre bocsátott vagyon lehet üzleti célú, de fogyasztási célját szolgáló vagyon is. Ez többek között függ attól, hogy kik, milyen célra hozzák létre a családi gazdaságot.

A családi gazdaságot létrehozó megállapodás egymásra tekintettel való rendelkezés a meglévő vagyonról és a jövőbeni vagyonszerzésről. Ilyen értelemben párhuzamba állítható a magánjogi társaságot létrehozó szerződéssel. A családi gazdaság olyan *societas* forma, ahol a felek gazdasági tevékenységet is igénylő közös céljuk elérése érdekében együttműködnek és az ehhez szükséges vagyoni hozzájárulást közös rendelkezésre bocsátják.¹⁷

Az érdekállást illetően is eltért a kötelmi jogban jellemző kétpólusú kötelemtől, párhuzam inkább a társasági szerződés egyállású, azonos érdekállású alanyai közti jogviszonnyal rajzolódik ki.

A szerződés teljesítése is érdekes kérdéseket vet fel, mivel nincsenek klasszikus értelemben vett kölcsönös szolgáltatások.

A szerződő feleket egymással szemben terhelő kötelezettségek:

- a) mindegyik részes fél köteles a szerződésben rögzített vagyoni hozzájárulást teljesíteni, de egyik fél sem kötelezhető a önként vállalt hozzájárulás felemelésére,
- b) a felek nem tanúsíthatnak olyan magatartást, amely a családi gazdaság érdekeit sérti,
- c) a felek által megkötött szerződés un. *bonae fidei* szerződés, a feleknek a szerződés teljesítése végett mindazt meg kell tennie, amit a jóhiszeműség az adott esetben megkíván, a felek a kellő gondosság kifejtésére kötelesek,
- d) a felek belső jogviszonyában kiemelt szerepe van az ügyvitelnek, mert a családi gazdaságnak kifele külön képviselote van, az ügyvitelből kizárt szerződő felet azonban megilleti az ellenőrzés joga.

5. A családi gazdaság alanyai

A hatályos jogi szabályozás szerint a családi gazdaság létrejöttéhez legalább két személy kooperációjára van szükség, amelynek feltételeit szerződésben rögzítik.

A törvény szerint a szerződés létrejöhet egyfelől a családi gazdálkodó,¹⁸ másfelől, házastársa, élettársa, kiskorú gyermeke (örökbe fogadott- és nevelt gyermek is), unokája, valamint a gazdálkodó család tagjaként bejelentkezett nagykorú gyermeke, szülője, nagy-

sukról szóló 326/2001. (XII. 30.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Korm.r.) 3.§

¹⁷ A *societas* a római jogban személyek szövetkezése megengedett vagyoni célra, de nem jogalany: nincs külön vagyona, csak a tagjainak, és nincsenek jogai vagy kötelezettségei sem, mivel azok csak az egyes tagokat illetik vagy terhelik. FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2016. 526.

¹⁸ Az EU agrár-, és vidékfejlesztési támogatási rendszerének alapegysége a mezőgazdasági termelő. A terminus technikust a magyar jog a 2013. évi CCXII. törvény 130.§ (1) bekezdése hatályba lépését követően a következőképpen használja: mezőgazdasági termelő az egyéni vállalkozónak, őstermelőnek, családi gazdálkodónak minősülő földműves.

szülője és testvére között.¹⁹ Az itt felsoroltakon kívül más személy a szerződésben nem vehet részt alanyként.

A szövegezés világosan utal arra, hogy a kooperációban kitüntetett helye van a családi gazdálkodónak, akivel szemben a jogszabály több kógens feltételt támaszt.²⁰

Családi gazdálkodó az lehet, aki

- a) élethivatásszerűen mezőgazdasági, illetve mezőgazdasági és kiegészítő tevékenységet folytat,
- b) mezőgazdasági vagy erdészeti szakirányú képzettséggel rendelkezik, vagy ennek hiányában igazolja, hogy legalább 3 éve folytatja a mezőgazdasági, illetve mezőgazdasági és kiegészítő tevékenységét és ebből árbevétele származott,
- c) legalább 3 év óta a bejelentett állandó lakhelye a családi gazdaság központjaként megjelölt településen van,
- d) rendelkezik érvényes östermelői vagy egyéni vállalkozói igazolvánnyal, vagy a mezőgazdasági termelő tevékenység tekintetében szerepel az egyéni vállalkozók nyilvántartásában. (Megjegyezzük, hogy a családi gazdálkodók mindegyike östermelő vagy mezőgazdasági egyéni vállalkozó, de nem minden östermelő vagy mezőgazdasági egyéni vállalkozó családi gazdálkodó.)

A családi gazdaság másik (többi) tagja csak konkrétan megnevezett hozzátartozó lehet. Ez az alanyi kör nem azonos a Polgári Törvénykönyvben meghatározott közeli hozzátartozók, illetve hozzátartozók körével.²¹

A földforgalmi törvény a közeli hozzátartozókat szűkíti az egyeneságbeli rokonok tekintetében amennyiben a lemenőket illetően az unokánál, felmenők vonatkozásában a nagyszülőnél zárja a kört, továbbá nem lehet a családi gazdaság tagja a mostoha gyermek, illetve az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő sem. Ezzel szemben a hozzátartozók köréből beemeli az élettársat a lehetséges szerződő felek közé, a többi hozzátartozót azonban nem.²²

¹⁹ Fftv.5.§ 8. pont.

²⁰ Korm. r. 4.§ (2) bek.

²¹ A Ptk. 8:1. § szerint:

1. közeli hozzátartozó: a házastárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő és a testvér;
2. hozzátartozó: a közeli hozzátartozó, az élettárs, az egyeneságbeli rokon házastársa, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére, és a testvér házastársa.

²² Korm.r. 1. számú melléklete a rokoni viszonyok jelölésére az alábbi kódot ismeri:

1. Házastárs vagy élettárs;
2. Kiskorú gyermek;
3. Nagykorú gyermek;
4. Szülő;
5. Nagyszülő;
6. Unoka;
7. Testvér.

6. A családi gazdaság jogalanyisága

A családi gazdaság nem önálló jogalany,²³ saját neve alatt jogokat nem szerezhethet, szerződésre, kötelezettségvállalásra csak a családi gazdaságot létrehozó szerződésre alapozottan nem jogosult.

A hazai szabályozás a családi gazdaságot sem jogi személyiséggel nem ruházza fel, de jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetként sem ismeri el.

Miután a családi gazdaság nem jogi személy, ezért a szerzett jogok és a vállalt kötelezettségek alanyai maguk a szerződő felek. Ennek megfelelően nem lehet a családi gazdaság és a harmadik személyek közötti jogviszonyról beszélni, hanem csak a feleknek egymás közötti, illetve a felek és harmadik személyek közötti jogviszonyáról.

A családi gazdálkodók saját nevükben és kockázataikra végeznek gazdasági tevékenységet, ők a támogatás címzettjei és a vállalt kötelezettségek teljesítéséért felelős egyének.

A családi gazdaság elesik a mezőgazdasági támogatásoktól is, figyelemmel arra, hogy a támogatásra jogosultak között a jogszabály nem sorolja fel a családi gazdaságot, mint különleges egységet, ebből egyértelműen következik, hogy a családi gazdaság a támogatásnak nem lehetett alanya.

Miután a családi gazdaság vezetője nem azonosítható a családi gazdasággal, így a családi gazdaság vezetője a családi gazdaság tevékenységi körében maga szerezhethet jogokat és vállalhat kötelezettségeket. A családi gazdaság – bár gazdálkodási forma – nem jogképes, csak a családi gazdaság vezetőjét és tagjait illetik jogok és terhelik kötelezettségek.

A családi gazdaság jogi személyiséggel ugyan nem rendelkezik, de gazdálkodása elkülönül az abban résztvevők gazdálkodásától. Az adótörvény szerint a családi gazdaság és a családi gazdaság tagjai mezőgazdasági tevékenységét Áfa²⁴ szempontból külön-külön kell kezelni, mivel külön-külön minősülnek Áfa adóalanyoknak. Ha a családi gazdaság tagja östermelőként vagy mezőgazdasági egyéni vállalkozóként terméket értékesít, szolgáltatást nyújt, nem a családi gazdaság az értékesítő, szolgáltatásnyújtó, hanem az az adóalany, akinek a nevében ténylegesen történik az ügylet.²⁵

7. A családi gazdaság központja

A törvény a mezőgazdasági üzem részeként határozza meg a mezőgazdasági üzemműködési központot, amely a törvény szerint a földműves vagy mezőgazdasági termelőszervezet tulajdonában, illetve használatában álló, a mező- és erdőgazdasági tevékenység és a kiegészítő tevé-

²³ Kúria 2013-253. bírósági határozata.

²⁴ Az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény.

²⁵ Általános forgalmi adó tekintetében a gazdálkodó család tagjai egyéni vállalkozóként, östermelőként, illetve östermelői igazolvánnyal nem rendelkező magánszemélyként külön-külön válhatnak áfa adóalannyá. A gazdálkodó család tagjai közül azonban csak azok alanyai az Áfa-nak, akik bevétel elérése érdekében saját nevükben rendszeresen vagy üzletszerűen termékértékesítést, szolgáltatásnyújtást végeznek. A Polgári Törvénykönyv előírásából eredően – a gazdálkodó család tagjai – a családi gazdaság kiskorú, illetve cselekvőképességgel nem rendelkező, vagy olyan tagját, akinek cselekvőképessége olyan mértékben korlátozott, hogy a saját neve alatt gazdasági tevékenységet nem folytathat, áfa adóalanyiságot eredményező gazdasági tevékenység végzésével nem bízhatják meg. Áfa vonatkozásában is fontos, hogy a családi gazdaság tagjai csak azonos adózási módot választhatnak, ellenkező esetben, ha valamely tag eltérő ÁFA nyilatkozatot tesz, akkor az általa számlázott bevétel nem osztható fel a családtagok között.

kenység célját szolgáló gazdasági, lakó, illetve iroda épülettel beépített ingatlan vagy a tanya, amely egyben a gazdálkodás végzésének vagy megszervezésének a mezőgazdasági igazgatási szervnél bejelentett helyeül is szolgál.²⁶

A tanya 1 hektár nagyságú olyan külterületi földrészlet, amelyhez a föld mellett növénytermesztés és állattenyésztés, továbbá az ezekkel kapcsolatos termékfeldolgozás és terméktárolás céljára létesített lakó- és gazdasági épület, illetve ilyen épüle csoport is tartozik. Továbbá tanya az olyan földrészlet, amely az ingatlan-nyilvántartásban tanyaként szerepel (akár adatként, akár jogi jellegként).²⁷

A felsorolt feltételek konjunktívák, bármelyik hiánya kizárja, hogy egy adott ingatlant tanyának lehessen tekinteni: a tanya fogalmából következik, tanya sem föld, sem lakóépület nélkül nem létezhet.

A családi gazdaság központja és a családi gazdálkodó lakóhelye nem feltétlenül esik egybe, a családi gazdálkodónak nem kell az üzemműközpontként megjelölt ingatlanban laknia. A család gazdálkodónak csak arról kell nyilatkoznia, hogy a lakóhelye legalább három éve a családi gazdaság központjaként megjelölt településen van.

8. A szerződés időtartama

A családi gazdaságot létrehozó szerződésben a szerződő felek arra vállalnak kötelezettséget, hogy a tulajdonukban és a használatukban lévő termőföldterületet és az annak megműveléséhez szükséges vagyontárgyakat – határozott időre – legalább öt évre a családi gazdálkodó részére átadják. Az átadó családtag ellenérték megfizetése nélkül arra jogosítja fel a családi gazdálkodót, hogy az átadott vagyont a családi gazdaság üzleti kockázatára használja. A szerződés elegendően hosszú ahhoz, hogy a szerződést kötő lehetővé tegye a kitűzött gazdasági cél megvalósítását.

A szerződés időbeli hatályának kezdetét a felek maguk határozzák meg, azonban az nem lehet korábbi a szerződés nyilvántartásba vételénél. A felek a szerződés lejártát követően sem tehetik a szerződést határozatlan idejűvé, annak azonban nincs akadálya, hogy a szerződést határozott időtartamra – akár többször is – meghosszabbítsák. Álláspontunk szerint a meghosszabbítás már öt évnél rövidebb időtartamú is lehet.

9. A családi gazdaság termelési tényezői

A rendelkezésre bocsátott termelési tényezők közül a földforgalmi törvény első helyen a földet nevesíti, továbbá gyűjtőfogalomként használja a föld megműveléséhez szükséges a mezőgazdasági felszerelést és más vagyonelemeket.

A családi gazdaság körébe vonható a szerződő felek tulajdonát képező föld mellett a haszonbérletükben, vagy használatukban lévő termőföld is.

²⁶ Fftv.5.§ 21. pont.

²⁷ Fftv. 5.§ 25. pont.

Itt jegyezzük meg, hogy az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (Inyvtv.) szövege nem is tartalmazza a tanya kifejezést, bár a végrehajtásáról szóló 109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet (Vhr.) 39/A.§ g.) pontja szerint a tanya, mint jogi jelleg bejegyezhető.

A családi gazdaság rendelkezésére bocsátott földrészelemek „családi gazdaság” használati jogcímen bejegyzésre kerülnek a földhasználati nyilvántartásba, mégpedig a családi gazdálkodó földhasználati lapjára.

A családi gazdaság ugyanis egyfajta speciális használat, amely a saját műveléssel egyenértékű. Ezt a közhiteles nyilvántartás is alátámasztja, a családi gazdaság bejegyezhető a termőfölddel kapcsolatos nyilvántartásba, a földhasználati nyilvántartásban megfelelő adatsor szolgál arra, hogy a hasznosítás ezen módját a családi gazdálkodó feltüntethesse.

A családi gazdálkodónak a nyilvántartásba vételkor nyilatkoznia kell arról, hogy a Kormányrendelet alapján szerződést kötő családtagok által a családi gazdaság rendelkezésére bocsátott termőföldterületekre vonatkozó bejelentett adatok megegyeznek a nevükre szóló földhasználati lapokon szereplő adatokkal.

Amennyiben a megkötött szerződés és nyilatkozatok alapján a családi földhasználatot bejegyezték a nyilvántartásba, annak megváltoztatására a szerződő felek egyező akaratára van szükség.

A földhivatal a földhasználó bejelentése alapján vezeti át a nyilvántartáson a földhasználó adataiban bekövetkezett változásokat. A használat jogcímében, időtartamában, terület nagyságában bekövetkezett módosulásokat a felek közös kérelme, illetőleg adatlap vagy szerződés alapján vezeti át a nyilvántartáson.

Ha a használat felmondással vagy a felek közös megegyezésével szűnik meg, a bejelentéshez az írásbeli felmondást és annak elfogadásáról szóló nyilatkozatot vagy a közös megegyezést tartalmazó okiratok is mellékelni kell. Elfogadó nyilatkozat hiányában jogerős bírói ítélettel kell igazolni, hogy a szerződés jogszerűen került felmondásra, illetőleg a felmondás a szerződést megszüntette.

Ebből következően a földhasználat törléséhez²⁸ nem elegendő annak igazolása, hogy a földtulajdonos, illetve a jogszerű földhasználó már nem tartozik abba a személyi körbe, akik között a családi gazdaságot létrehozó szerződés létrejött (pl. már nem házastárs), hanem a törléshez szükséges az egyező akaratnyilatkozat, vagy az azt pótló bírósági ítélet.

A törvény szerint a termőföld mellett további termelési tényező a földhöz tartozó, leltárban megjelölt ingatlan és ingó vagyontárgy – így különösen épület, építmény, mezőgazdasági berendezés, felszerelés, gép, állatállomány és készlet.²⁹

A családi gazdaság tárgyai nemcsak dolgok (ingóságok, ingatlanok) lehetnek, hanem egyéb olyan vagyon tárgyak (jogok, követelések) is, amelyekben tulajdonjog nem is állhat fenn. A vagyonszövetség vagyona szélesebb körű fogalom, mint a tárgyasult tulajdon.

A gazdálkodás fennállása alatt keletkezett követelés és a felmerült adósság is beletartozik a vagyonszövetségbe, a vagyon körébe tartoznak ugyanis a vagyoni értékű jogok, illetve a vagyoni tárgyú kötelezettségek is.

A szerződő felek vagyona a gazdálkodás eredményétől függően növekedhet vagy csökkenhet, az a felek vagyonától fizikailag elkülönül ugyan, de nem lesz a családi gazdaság vagyona, mert a családi gazdaság nem önálló jogalany.

A családi gazdaság tagját a hagyományos értelemben vett tulajdonosi jogosítványok (birtoklás, használat, rendelkezés joga) nem illetik meg, azt a családi gazdaság vezetője gyakorolja.

A családi gazdaság megszűnésekor a gazdálkodó család tagja a vagyoni értéknek a szerződés szerint őt illető részét igényelheti. Ebbe beletartozik a vagyonszaporulat is.

²⁸ 19-H-KJ-2009-8. a Veszprém Megyei Bíróság határozata közigazgatási ügyben.

²⁹ 2013. évi CXXII. törvény4.§

A családi gazdaság egyfajta vagyontársaság, amelynek a tagjai együtt viselik a terheket és együtt szedik a gazdaság hasznait. Ebből következően nem lehet egymástól szétválasztani a tagok termőföldjeit, eszközeit, állatállományát, mert azokat mind a családi gazdaság rendelkezésére bocsátották.

A vagyont, amely dolgoknak, jogoknak, szerződési pozícióknak és kötelezettségeknek az összessége az foglал egységbe, hogy egy kézben koncentrálódnak felettük a rendelkezési jogok. Elemei a velük való gazdálkodás folyamán változnak (a vagyon nő vagy csökken), de a vagyon az alanyi összekapcsoltság folytán a változás során is megőrzi egységét.³⁰

10. Dologösszesség-e a családi gazdaság szerződéssel létrehozott vagyona?

A jogirodalom dologösszesség tárgyaként ismeri el az egymással funkcionálisan kapcsolatban lévő dolgokat is.³¹

Ezekben az esetekben egymással alkotórészi vagy tartozéki viszonyban nem álló, több dolog között azok funkcionális összekapcsolódása teremt olyan kapcsolatot, amely felveti annak lehetőségét, hogy akár a dologi jog szempontjából is együttesen lehetne kezelni azokat.³²

Kolosváry Bálint megfogalmazásában “a dologösszesség a dolgok egymás közötti kapcsolódásainak a legtágabb alakulata. A dologösszesség állhat különböző fajú dolgokból is (pld. a gazdasági felszerelés, melyben holt (gazdasági gépek) – és élő jellegűek – (állatok) egyaránt vannak).”³³

A hazai szabályozás szerint a funkcionális dologösszesség ténylegesen megjelenik a jogi személyek vonatkozásában.

Ebben az esetben együttes kezelésük háromféle módon lehetséges:

- a) a forgalomképes tagsági jogviszonyok megvásárlásával,
- b) a társaság teljes vagyónának (beleértve a forgalomképes jogokat és követeléseket) átruházásával,
- c) más társasággal való egyesüléssel.³⁴

Az üzem (a fentiek szerint így a családi gazdaság is), mint működő funkcionális egység dologi jogi szempontból dologösszességnek minősül(hetne), azonban csak abban az esetben lehetne a forgalom tárgya, amennyiben önálló jogi egységként (önálló jogi személyként) lépne fel.

A hatályos szabályozás alapján az agrárüzem egészével való rendelkezés csak akkor lehetséges, ha az a tagoktól elkülönült vállalkozási formában működik. Egyéb esetben a

³⁰ MENYHÁRD Attila: *Dologi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010. 141.

³¹ ALMÁSI Antal: *A dologi jog kézikönyve*. Tébe Kiadóvállalata M. Sz., Budapest, 1928. c. munkája 55. oldalán erről így ír: “Dologösszesség valamely közös gazdasági célt párhuzamosan szolgáló több dolognak a tárgyi jog által elismert kapcsolata.”

³² MENYHÁRD, 2010. 70.

³³ KOLOSVÁRY Bálint: *A tulajdonjog*. In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar Magánjog*. Ötödik kötet, Dologi jog; Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1942. 45.

³⁴ MENYHÁRD, 2010. 140.

vagyontárgyak (ingatlan, ingó, vagyoni értékű jog) csak külön-külön, nevesítve lehetnek a forgalom tárgyai.³⁵

A családi gazdaságként működtetett üzemet, mint egészet – miután az nem különül el önálló formában a tagoktól – sem eladni, sem megterhelni, sem haszonbérbe adni, sem örökölni nem lehet. A forgalom tárgya csak az egy alanyhoz (családi gazdálkodóhoz vagy a gazdálkodó család tagjához) kapcsolódó forgalomképes vagyontárgy lehet. Ebből következően a családi gazdaság szerződéssel létrehozott vagyona nem tekinthető dologösszességnek.

11. A családi gazdaság képvisellete

A családi gazdaság képviselleti jogosultsága közvetlenül a jogszabályi rendelkezésen alapul, a családi gazdaság vezetőjének általános képviselleti joga van a szerződéssel érintett vagyon felett. A családi gazdálkodó jogállása hasonló más mezőgazdasági üzemek vezetőinek jogállásához.³⁶

A képvisellet nem más, mint helyettesítés akaratnyilatkozat tételében vagy elfogadásában. „Az akaratnyilatkozatot a képviselt nevében, annak javára, ill. terhére a képviselő teszi meg. A joghatások közvetlenül a képviseltet érik, a képviselő cselekménye által válik jogosulttá, ill. kötelezetté.

Jogi értelemben úgy kell tekinteni a képviseletet, mintha a családi gazdaság tagjai személyesen járnának el az adott ügyben, ennek megfelelően a képviselő nyilatkozata révén a családtag közvetlenül válik jogosítottá, illetve kötelezetté.

12. A családi gazdaság célja

A családi gazdálkodás célja a szerződésben szereplő föld és a földhöz tartozó vagyontárgyak hasznosítása révén történő jövedelemszerzés.³⁷

A hasznosítás megtörténhet:

- a) mező-, erdőgazdasági tevékenységgel, ami lehet: növénytermesztés, kertészet, állattartás, a méhanya nevelés, halászat, haltenyésztés, szaporítóanyag-termesztés, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, kiegészítő tevékenységgel vegyes gazdálkodás;³⁸

³⁵ ORLOVITS Zsolt: *A mezőgazdasági üzem fogalmának agrárjogi értelmezése* Gazdálkodás 52. évf. 4. szám 364-365.

³⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 1307/2013/EU rendelete 8. cikk (4) bek. szerint amennyiben a nemzeti jog lehetővé teszi, úgy az egyes tagok a mezőgazdasági üzemek vezetői jogállásával rendelkező mezőgazdasági termelőkéhez hasonló jogokkal élhetnek és kötelezettségekkel bírhatnak, különösen ami gazdasági, társadalmi és adóügyi jogállásukat illeti.

³⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 1307/2013/EU rendelete I.cím (1) bek. c.) pontja szerint mezőgazdasági tevékenységnek minősül:

- (i) mezőgazdasági termékek termelése, tenyésztése vagy termesztése, ideértve a betakarítást, a fejtést, az állattenyésztést és a mezőgazdasági célból történő állattartást, vagy.
- (ii) egy mezőgazdasági terület olyan állapotban tartása, hogy az a tagállamok által – a Bizottság által létrehozott keret alapján megállapított kritériumok alapján a szokásos mezőgazdasági módszereken és gépeken túlmutató előkészítés nélkül alkalmas legyen legeltetésre vagy növénytermesztésre, vagy
- (iii) a tagállamok által meghatározott minimumtevékenységek elvégzése a természetes módon legeltetésre vagy növénytermesztésre alkalmas állapotban tartott mezőgazdasági területeken.

³⁸ Fftv. 1.§ 18. pont.

- b) kiegészítő tevékenységgel, ami lehet: falusi és agroturizmus, kézművesipari tevékenység, fűrészáru-feldolgozás, takarmány-előállítás, mezőgazdasági termékből élelmiszer előállítása, dohányfeldolgozás, bioüzemanyag-előállítás a mező-, erdő-gazdasági tevékenység során keletkezett melléktermékekből, növényi és állati eredetű hulladék hasznosítása, nem élelmiszer célú feldolgozása, valamint az ezekből a termékekből keletkezett termékek közvetlen termelői értékesítése, mezőgazdasági szolgáltatás, valamint a mezőgazdasági üzemhez tartozó termelési tényezők hasznosítása, értékesítése.³⁹

A családi gazdaság ezekkel a tevékenységekkel jövedelemszerzésre törekszik.

13. A családi gazdaság létrejötte

A családi gazdaság létrejöttének feltétele az, hogy a székhelye szerint illetékes hatóság nyilvántartásba vegye. A családi gazdaság nyilvántartásba vételével összefüggő feladatokat azon járási hivatal – a főváros vonatkozásában a Pest Megyei Kormányhivatal Érdi Járási Hivatala látja el, amelynek illetékességi területén található a családi gazdaság központja.⁴⁰

A nyilvántartásba vételt kérelmezni kell. A családi gazdaság nyilvántartásba vételét a családi gazdálkodó a gazdálkodó család tagjai közös kérelmének benyújtásával formanyomtatványon kérheti a járási hivataltól, vagy a Kormányablaktól.⁴¹

A kérelmező családi gazdálkodó személyesen vagy jogi képviselővel járhat el.

A beadványokat egy példányban kell benyújtani.

A kérelemben a családi gazdálkodónak

- a) nyilatkoznia kell arról, hogy élethivatásszerűen mezőgazdasági, illetve mezőgazdasági kiegészítő tevékenységet kíván folytatni,
- b) be kell mutatnia a szakirányú, legalább középfokú képzettségét igazoló okiratot,
- c) szakképesítés hiányában östermelői vagy egyéni vállalkozói igazolvány és az adó-bevallás másolatával kell igazolnia, hogy legalább 3 éven át folytatott mezőgazdasági termelő tevékenységet,
- d) nyilatkoznia kell arról, hogy lakóhelye legalább három éve a családi gazdaság központjaként megjelölt településen van,
- e) nyilatkoznia kell arról, hogy a szerződést a gazdálkodó család tagjai megkötötték,
- f) nyilatkoznia kell arról, hogy rendelkezik érvényes östermelői vagy egyéni vállalkozói igazolvánnyal, vagy a mezőgazdasági termelő tevékenység tekintetében szerepel az egyéni vállalkozók nyilvántartásában, és
- g) nyilatkoznia kell arról, hogy a családtagok által a családi gazdaság rendelkezésére bocsátott termőföldterületekre vonatkozó bejelentett adatok megegyeznek a nevékre szóló földhasználati lapokon szereplő adatokkal.⁴²

Fontos követelmény továbbá a családi gazdasággal szemben legalább egy családtag teljes foglalkoztatása. A teljes foglalkoztatás kifejezés azt takarja, hogy a családi gazdaságnak

³⁹ Fftv. 1.§ 14. pont.

⁴⁰ Korm.r. 2.§ (1) bek.

⁴¹ Korm.r. 4.§

⁴² Korm.r. 3.§

legyen legalább egy olyan tagja, aki a gazdaságban gazdaként szerepel, míg a többi családtag a tevékenységben közreműködik. Ennek megfelelően ezt a teljes foglalkoztatásban végzett gazdálkodói tevékenységet elláthatja maga a családi gazdálkodó is, és ez esetben a családi gazdaság többi tagja közül már senkinek nem kell teljes munkaidőben a gazdaság működtetésében közreműködnie, csupán oly mértékben, ahogyan arról a családi gazdasági szerződésben megállapodtak.

Mindez azt is jelenti, hogy a teljes foglalkoztatás kifejezés alatt nem az alkalmazotti viszonyt, hanem a teljes munkaidőben végzett foglalkozást (önfoglalkoztatást) kell érteni.

A hatóság a családi gazdaság nyilvántartásba vétele iránti kérelem benyújtásától számított harminc napon belül a kérelmet megvizsgálja annak megállapítása érdekében, hogy nincs-e helye

- a) az ügy áttételének,
 - b) a kérelem hivatalból történő elutasításának vagy
 - c) hiánypótlásnak
- és a szükséges intézkedéseket megteszi.

Ha a nyilvántartásba vétel iránti kérelem áttételének vagy hivatalból történő elutasításának nincs helye, és nem kell a kérelmezőt a hiányok pótlására felhívni, vagy a kérelmező a hiánypótlási kötelezettségének eleget tett, a hatóság a szervezetet legkésőbb a kérelem benyújtásától számított hatvan napon belül nyilvántartásba veszi.

A nyilvántartás közhiteles hatósági nyilvántartásnak minősül.

A járási hivatal a nyilvántartásában szereplő családi gazdaságokról adatot szolgáltat a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (továbbiakban: NÉBIH), továbbá a Központi Statisztikai Hivatal részére.⁴³

14. A családi gazdaság megszűnése

A családi gazdaság, mint két-, vagy többoldalú szerződés megszűnik mindazon okok folytán, amelyek a szerződést általában megszüntetik:

Megszünteti a szerződést:

- a) határozott idő letelte,
- b) szerződésben meghatározott feltétel bekövetkezése,
- c) szerződő felek erre vonatkozó egyezsége.

Önmagában

- a) a fél halála,
- b) a családi kötelék megszűnése,
- c) a kilépés

nem szünteti meg a családi gazdaságot létrehozó szerződést, a családi gazdaság ezután is működhet, ha továbbra is fennállnak a nyilvántartásba vétel feltételei. Amennyiben a családi gazdálkodó hal meg, úgy a túlélő családtagok a halotti anyakönyvi kivonat kiállításá-

⁴³ Korm.r. 6.§ Az agrár-vidékfejlesztésért felelős miniszter vagy a Magyar Államkincstár megkeresésére a NÉBIH a nyilvántartásba vett családi gazdaság adatairól – nyilvántartásba vétel, illetve törlés időpontjáról, a családi gazdálkodó, illetve a családtagok azonosító adatairól, illetve a családi gazdaság részére átadott, jogszerűen használt termőföldterületek adatairól – adatot szolgáltat.

sától számított 60 napon belül kötelesek bejelenteni, hogy a családi gazdálkodást folytatni kívánják, egyben meg kell nevezniük az új családi gazdálkodót.

Megszünteti a földművelésügyi igazgatóság a családi gazdaságot, ha a családi gazdálkodó

- a) az állami támogatás igénybevételéhez a támogatás nyújtása szempontjából lényeges körülmény tekintetében valótlan adatot szolgáltat,
- b) már nem végez élethivatásszerűen mezőgazdasági és mezőgazdasági kiegészítő tevékenységet,
- c) változás-bejelentési kötelezettségét felszólítás ellenére sem teljesíti.⁴⁴

A családi gazdaság a nyilvántartásból való törléssel szűnik meg.

Összefoglalás

Az egységes üzemtörvény hiányában a földforgalmi törvény határozza meg a családi gazdaságok fogalmát, továbbá kormányrendelet tartalmazza alapításának és működésének legfontosabb szabályait.

Az üzemtörvény hiányában nincs objektív, egyértelmű és világos kép a családi gazdaságok technikai állapotáról, kapacitásáról és jogi helyzetéről. A dolgot ez utóbbi kérdéskörben kíván eligazítást nyújtani az érdeklődő olvasóknak. Az állapítható meg, hogy a családi gazdaságnak, mint szabályozott üzemformának a fennmaradása vagyonegyesítés megszüntetése, illetve öröklési jogi helyzetben nem biztosított, illetve az élők közötti ügyletekben – ide nem értve a támogatásokat – az egységes forgalom tárgyaként nem jelenhet meg. Az alapító szerződéssel létrejött polgári jogalanyiség nélküli családi gazdaság agrártermelési célú különös személy- és vagyonegyesülés, amely meghatározott időre gazdasági egységgé válik, anélkül, hogy jogi egységgé alakulna.

⁴⁴ 326/2001. (XII. 30.) Korm.r. 5.§